

**O'ZBEKISTONNING MADANIY-TARIXIY MEROS
OB'YEKTLARINI VIRTUAL TURIZM VOSITASIDA
OMMALASHTIRISH YO'LLARI**

Boltaboyev Dilshodjon Nurali o'g'li
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Turizim fakulteti magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada Uzbekistan hududidagi madaniy va tarixiy meros obyektlarini virtual turizm texnologiyalari yordamida targ'ib qilish masalalari yoritilgan. Tadqiqot davomida raqamli platformalar, virtual sayohatlar hamda interaktiv 3D ko'rinishlarning turizm sohasidagi imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, tarixiy maskanlarni internet orqali namoyish etish xorijiy va mahalliy turistlar oqimini oshirishga xizmat qilishi asoslab berilgan. Maqolada virtual turizmning madaniy merosni saqlash, yoshlarning tarixga bo'lgan qiziqishini kuchaytirish va mamlakatning turistik jozibadorligini rivojlantirishdagi ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so'zlar: virtual sayohat, tarixiy meros, madaniy obyektlar, raqamli turizm, interaktiv platforma.

Kirish

Uzbekistan ning madaniy va tarixiy merosini virtual turizm orqali targ'ib qilish bugungi kunda dolzarb yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Zamonaviy axborot texnologiyalari hamda 3D formatdagi innovatsion yechimlar yordamida tarixiy obidalarini 360 darajali interaktiv shaklda namoyish etish imkoniyati yaratilmoqda. Bunday yondashuv nafaqat mamlakatning xalqaro turizm bozoridagi raqobatbardoshligini oshiradi, balki xorijiy sayyohlarga masofadan turib virtual sayohat qilish imkonini ham beradi. Turizm sohasi jahon iqtisodiyotining muhim tarmoqlaridan biri bo'lib, ko'plab davlatlar iqtisodiy rivojida katta ahamiyat kasb etadi. Ushbu soha milliy iqtisodiyotga barqaror daromad olib kelishi bilan bir qatorda, aholining bandligini ta'minlashda ham muhim o'rin tutadi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, turizm jahon yalpi ichki mahsulotining sezilarli qismini tashkil etadi hamda rivojlangan mamlakatlarda millionlab insonlar aynan shu yo'nalishda faoliyat yuritadi. COVID-19 pandemiyasi davrida turizm sohasi eng ko'p zarar ko'rgan tarmoqlardan biri bo'ldi. Xalqaro sayohatlarning keskin kamayishi natijasida turizm xizmatlaridan olinadigan daromadlar sezilarli darajada qisqardi. Bu holat ko'plab davlatlar singari Uzbekistan turizm tizimiga ham salbiy ta'sir ko'rsatdi. Pandemiya davrida turoperatorlar, mehmonxonalar, gidlik xizmatlari, transport va umumiy ovqatlanish sohalarida faoliyatning vaqtincha to'xtashi

aholining daromad manbalariga jiddiy ta'sir etdi. Shunga qaramay, Uzbekistan boy tarixiy va madaniy meros salohiyatiga ega mamlakatlardan biri hisoblanadi. Respublikada minglab tarixiy obidalar, qadimiy me'moriy inshootlar, ziyorat maskanlari va madaniy meros obyektlari mavjud. Ularning bir qismi UNESCO ro'yxatiga kiritilgan bo'lib, bu obyektlar xalqaro miqyosda katta qiziqish uyg'otadi. Shu sababli so'nggi yillarda madaniy meros obyektlarini asrash, raqamlashtirish va virtual turizm asosida ommalashtirish bo'yicha qator davlat dasturlari hamda normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilinmoqda.

Metod

Ushbu ilmiy ishda Uzbekistan hududidagi madaniy-tarixiy meros obyektlarini virtual turizm asosida targ'ib etish masalasi kompleks tarzda o'rganildi. Tadqiqotni amalga oshirish jarayonida bir nechta ilmiy-uslubiy yondashuvlardan foydalanildi.

Dastlab mavzu doirasidagi ilmiy maqolalar, monografiyalar, internet manbalari hamda turizm va raqamli texnologiyalar bilan bog'liq nazariy qarashlar o'rganib chiqildi. Ushbu jarayonda adabiyotlarni tahlil qilish metodi asosida virtual turizmning rivojlanish tendensiyalari va uning madaniy merosni ommalashtirishdagi o'rni yoritildi. Tadqiqot davomida qiyosiy tahlil usuli yordamida xorijiy mamlakatlarda joriy etilgan virtual muzeylar, 3D ekskursiyalar va interaktiv sayohat platformalari tajribasi tahlil qilinib, ularning Uzbekistan sharoitida qo'llash imkoniyatlari baholandi. Shu bilan birga, tarixiy obidalarni raqamli formatga o'tkazish, panoramali tasvirlar yaratish va virtual ko'rgazmalar tashkil etishning texnologik jihatlari ham ko'rib chiqildi. Tadqiqotning amaliy bosqichida statistik ma'lumotlar, turizm ko'rsatkichlari va sohaga oid hisobotlar umumlashtirildi. Olingan natijalar asosida virtual turizm texnologiyalarining turistik jozibadorlikni oshirish, tarixiy merosni keng auditoriyaga yetkazish va zamonaviy turizm infratuzilmasini rivojlantirishdagi ahamiyati yuzasidan xulosalar ishlab chiqildi.

Natija

Tarixiy va madaniy turizm bugungi kunda turizmning eng rivojlangan yo'nalishlaridan biri bo'lib, u insonlarning tarix, madaniyat va milliy qadriyatlarga bo'lgan qiziqishi asosida shakllanadi. Ushbu turdagi sayohatlar asosan bilim olish, madaniy meros bilan tanishish va turli xalqlarning turmush tarzini o'rganishga xizmat qiladi. Sayyohlar qadimiy obidalar, muzeylar, me'moriy yodgorliklar va tarixiy maskanlarga tashrif buyurish orqali yangi madaniy tajribaga ega bo'ladilar. Shu jihatdan tarixiy-madaniy turizm insonning ma'naviy dunyosini boyituvchi muhim vositalardan biri hisoblanadi. Etnografik va etnik turizm ham mazkur yo'nalishning tarkibiy qismi bo'lib, ular milliy urf-odatlar, xalq hunarmandchiligi va qadimiy an'analarni saqlab qolishga xizmat qiladi. Bunday sayohatlar turistlarda boshqa xalqlarning

madaniyatiga nisbatan qiziqish va hurmat hissini shakllantiradi. Turizm orqali insonlar dunyoning turli hududlaridagi tarixiy jarayonlar, san'at namunalari hamda milliy qadriyatlar bilan yaqindan tanishish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Tarixiy-madaniy turizmning asosiy ustunliklaridan biri uning mavsumga bog'liq emasligidir. Sayyohlar yil davomida tarixiy obidalar, muzeylar va diqqatga sazovor joylarni tomosha qilishlari mumkin. Shu sababli mazkur yo'nalish doimiy talabga ega bo'lgan turizm turlaridan biri sifatida qaraladi. Hududdagi tarixiy va arxeologik obyektlarning boyligi hamda ularning saqlanganlik darajasi turistlar sonining ortishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, bir hududda bir nechta tarixiy obyektlarning mavjudligi sayyohlarning safar davomiyligini uzaytiradi va turistik xizmatlarga bo'lgan ehtiyojni oshiradi. Turizmning ijtimoiy ahamiyati ham nihoyatda katta. U insonning dam olishi, ruhiy zo'rqiqlashdan xalos bo'lishi va madaniy saviyasini oshirishiga yordam beradi. Shu bilan birga, turizm ta'limiy va ma'rifiy vazifani ham bajaradi. Turli tarixiy va madaniy obyektlarga tashrif buyurish orqali insonlar dunyoqarashini kengaytiradi va boshqa xalqlarning hayoti haqida bilimga ega bo'ladi. Iqtisodiy nuqtai nazardan qaraganda, turizm ko'plab sohalarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Xususan, transport, qurilish, mehmonxona biznesi, savdo va umumiy ovqatlanish tizimlari turizm bilan chambarchas bog'liqdir. Turizmning rivojlanishi yangi ish o'rinlari yaratilishiga, xorijiy investitsiyalar jalb qilinishiga hamda davlatning valyuta tushumlari ortishiga xizmat qiladi. Bundan tashqari, tarixiy-madaniy turizm mamlakatning xalqaro maydondagi nufuzini oshirish va ijobiy imijini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Shu bilan birga, tarixiy-madaniy turizmni rivojlantirish ma'lum muammolarni ham yuzaga keltiradi. Tarixiy obidalarni saqlash, restavratsiya qilish va ularni zamonaviy turizm talablariga moslashtirish katta mablag' talab etadi. Bundan tashqari, madaniy meros obyektlarini haddan tashqari ekspluatatsiya qilish ularning asl holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli turizmni rivojlantirish jarayonida tarixiy merosni asrab-avaylash masalasiga alohida e'tibor qaratish zarur.

Mulohaza

Hozirgi axborotlashgan jamiyat sharoitida virtual turizm texnologiyalari turizm sohasining yangi va istiqbolli yo'nalishlaridan biri sifatida shakllanmoqda. Raqamli platformalar orqali tarixiy va madaniy obyektlarni masofadan turib tomosha qilish imkoniyati turistlar uchun qulaylik yaratib, turizm xizmatlarining ommabopligini oshirmoqda. Shu jihatdan Uzbekistan ning boy madaniy merosini virtual shaklda targ'ib qilish mamlakat turizm salohiyatini yanada kengaytirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, virtual turizm tarixiy obidalarni xalqaro auditoriyaga tanishtirishning samarali usullaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, 3D

modellashtirish, panoramali tasvirlar va virtual ekskursiyalar yordamida foydalanuvchilar tarixiy maskanlar haqida batafsil ma'lumot olish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa xorijiy sayyohlarning qiziqishini oshirib, kelajakda real turistik tashriflar sonining ko'payishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, virtual turizm madaniy meros obyektlarini asrash nuqtai nazaridan ham muhim ahamiyatga ega. Raqamlashtirish jarayonlari tarixiy yodgorliklarning elektron bazasini yaratish, ularning asl holatini saqlab qolish hamda kelajak avlod uchun yetkazib berishga yordam beradi. Ayniqsa, UNESCO himoyasidagi obyektlarni virtual muhitda namoyish qilish ularning xalqaro miqyosdagi ahamiyatini yanada oshiradi. Bundan tashqari, virtual turizm iqtisodiy jihatdan ham samarali yo'nalish hisoblanadi. U reklama va marketing xarajatlarini qisqartirish bilan birga, keng auditoriyani jalb qilish imkonini beradi. Shu orqali mamlakatning turistik imiji shakllanib, xizmat ko'rsatish sohasi rivojlanishiga qo'shimcha turtki yaratiladi. Virtual platformalar orqali muzeylar, tarixiy shaharlar va me'moriy obidalarni targ'ib qilish turizm infratuzilmasining zamonaviylashuviga ham olib keladi. Ammo ushbu yo'nalishni rivojlantirishda ayrim muammolar ham mavjud. Xususan, sifatli virtual kontent yaratish uchun zamonaviy texnologiyalar, malakali mutaxassislar va katta hajmdagi investitsiyalar talab etiladi. Shuningdek, ayrim hududlarda internet va texnik infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi virtual xizmatlarning ommalashuviga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli virtual turizmni rivojlantirishda davlat dasturlari, xususiy sektor va IT sohasi vakillari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Xulosa

Tarixiy va madaniy turizm obyektlaridan oqilona foydalanish masalalarini o'rganishda ularning turistik salohiyatini to'g'ri baholash, mavjud imkoniyatlarni aniqlash hamda rivojlanishga ta'sir etuvchi omillarni tahlil qilish muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, madaniy meros resurslarini ma'lum mezonlar asosida tasniflash, ularni muhofaza qilish va qayta tiklash jarayonining samaradorligini belgilovchi ko'rsatkichlarni ishlab chiqish zarur hisoblanadi. Bunday yondashuv tarixiy obyektlardan foydalanish samaradorligini oshirishga hamda ularning uzoq muddat saqlanishiga xizmat qiladi. Tadqiqot davomida tarixiy-madaniy turizmning iqtisodiy samaradorligini oshirish bilan bog'liq nazariy va amaliy jihatlar tahlil qilinib, bir qator muhim xulosalar hamda tavsiyalar ishlab chiqildi. Jumladan, muzeylar va madaniy meros obyektlarida zamonaviy va sifatli xizmat ko'rsatish tizimini rivojlantirish orqali ularning jozibadorligini oshirish maqsadga muvofiq deb topildi. Bu esa turistlarning qoniqish darajasini oshirish bilan birga, obyektlarning xalqaro miqyosdagi nufuzini mustahkamlashga

yordam beradi. Shuningdek, Uzbekistan ning boy tarixiy merosini xalqaro turizm bozorida keng targʻib qilish uchun turli koʻrgazmalar, ilmiy konferensiyalar, madaniy festivallar va xalqaro tadbirlarni muntazam tashkil etish muhim omillardan biri sifatida baholandi. Bunday tadbirlar mamlakatning turistik salohiyatini namoyish etish va xorijiy turistlarni jalb qilish imkoniyatini kengaytiradi.

Arxeologik yodgorliklarning tarixiy-madaniy turizmdagi oʻrnini kuchaytirish ham muhim yoʻnalishlardan biri hisoblanadi. Ularni zamonaviy marketing vositalari orqali targʻib qilish, mahalliy va xorijiy turistlar orasida mashhur brend darajasiga olib chiqishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, tarixiy obyektlarni konservatsiya va restavratsiya qilish orqali muzey ekspozitsiyalariga tayyorlash ularning ilmiy va turistik qiymatini oshiradi. Bundan tashqari, xalq amaliy sanʼati markazlarida sayyohlar uchun amaliy mahorat darslarini tashkil etish milliy hunarmandchilik anʼanalarini xalqaro miqyosda targʻib qilishning samarali usullaridan biri hisoblanadi. Bu nafaqat madaniy merosni saqlashga, balki mahalliy aholining iqtisodiy faolligini oshirish va turizm xizmatlari koʻlamini kengaytirishga ham ijobiy taʼsir koʻrsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOT VA HAVOLALAR

1. Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Buxoro, Samarqand, Xiva va Shahrisabz shaharlarida xavfsiz turizmni taʼminlash chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi 939-son qarori. 23.11.2017 yil// <https://www.norma.uz>
2. Ван Циншен, Историко-культурный туризм и развитие туристических городов Культура народов Причерноморья. 2002. №35. С.11-15
3. Дмитриевский Ю.Д. Туристские районы мира. Смоленск, 2000. 224 с.
4. Колотова Е. В. Рекреационное ресурсведение: Учеб. пособие. - М.: РМАТС.
6. Карпов Г.А., Хорева Л.В. Экономика и управление туристской деятельностью. СПб., 2011. 268 с.